

MONTEVERDE ENGEL

Op het Cimitero Il Staglieno in Genua staat de beroemde Monteverde Engel (*Angelo di Monteverde*), ook wel Engel van de Verrijzenis (*Angelo della Resurrezione*) genoemd. Het is een witmarmere beeld van een engelfiguur, in 1882 gemaakt door beeldhouwer Giulio Monteverde (1837-1917).

Het beeld staat in een nis in een van de galerijen. Monteverde kreeg de opdracht van Francesco Oneto, een rijke koopman en president van de *Banca Generale*, voor het graf van zichzelf en de overleden leden van zijn familie.

Het is een van de beroemdste werken van Monteverde, die het beeld met het monumentale graf creëerde op het hoogtepunt van zijn artistieke kunnen.

Onder de sculpturen met engelen, waarvan een groot aantal de graven op deze begraafplaats in Genua siert, wordt deze engel beschouwd als een van de belangrijkste van dit genre. Tevens betekent deze engel een keerpunt in de symboliek van de engelfiguur.

De engel heeft een mysterieuze uitstraling, vergelijkbaar met de Mona Lisa van Leonardo da Vinci, fascinerend en ongrijpbaar. Alhoewel de sensualiteit van dit beeld aanvankelijk de tijdgenoten diep schokte, kende het ook een groot succes, zodanig dat het talloze malen werd gereproduceerd, in verschillende versies en op veel begraafplaatsen in Europa en in Noord- en Zuid-Amerika.

engel als symbool

De engel is een symbool, dat is duidelijk, maar het is duidelijk geen eenduidig symbool.

In de klassiek oudheid werd de gevleugelde figuur **Genius** genoemd: een ernstige gevleugelde jongeman met een omgekeerde gedooft of dovende fakkel als symbool van het gedooft leven ofwel de dood.

Een andere klassieke gevleugelde figuur stamt uit de Griekse mythologie: **Chronos**, de personificatie van de tijd; van hem is ons woord chronologie afgeleid. Hij wordt voorgesteld als een oude wijze man met een lange grijze baard, ook aangeduid als 'Vadertje Tijd' en vaak afgebeeld met een zeis en een zandloper.

voorbeelden van engelsymboliek op het Cimitero Il Staglieno in Genua

Chronos - Vadertje Tijd

doodsengel

beschermengel

zielentransporteur

jonggestorven kind → engeltje

Laatste Oordeel

In de westerse religies jodendom, christendom en islam is een engel een op mensen gelijkend geslachtsloos wezen met vleugels, dat getuige zijn naam in het Hebreeuws מלאך (mal'ach), in het Grieks ἄγγελος (angelos) of Latijn *angelus* en in het Arabisch ملاك (malak) de betekenis heeft van 'boodschapper'.

Funerair gezien komt de engelfiguur in Europa voor op christelijke, vooral katholieke, begraafplaatsen. De engel is daar de boodschapper van God en aldus de schakel tussen het hemelse en aardse leven. Die buslijn tussen hemel en aarde en vice versa wordt op verschillende manieren (symbolen) uitgevoerd:

- van hemel naar aarde: er wordt een blijde boodschap afgegeven. In de tijd van het rijke roomsche leven werd driemaal daags het 'Engel des Heren' gebeden: *De Engel des Heren heeft*

aan Maria geboodschapt... En op 25 maart werd het gevierd, 9 maanden voor Kerstmis.

- van hemel naar aarde: er wordt een droeve boodschap afgegeven, als de doodsengel de dood aankondigt.

- op aarde: de beschermengel of (voor kinderen) de engelbewaarder. Avondgebedje: *Engel van God, die mijn bewaarder zijt, aan wie de goddelijke goedheid mij heeft toevertrouwd, verlicht, bewaar, geleid en bestuur mij. Amen.*

- van aarde naar hemel: de engel, die na de dood als zielentransporteur de ziel van de overledene naar de hemel vervoert.

- in de hemel: jong en onschuldig gestorven kinderen werden direct getransformeerd in engeltjes.

- vanuit de hemel: op het Einde der Tijden kondigt de Engel van het Laatste Oordeel met een klarenstoot het begin van het einde aan.

Monteverde Engel : keerpunt in de symboliek van de engelfiguur

Hoe verhoudt de Monteverde Engel zich tot bovengenoemde symboliek?

De sensuele engel vertegenwoordigt een keerpunt in de symboliek van de engelfiguur ten opzichte van voorafgaande tradities. De klassieke genius of de christelijke beschermengel krijgt in de ogen van tijdgenoten nu verontrustende vrouwelijke trekken, verliest alle vroegere verwijzingen naar troost en kijkt nu onbewogen met een onpeilbare en in de verte starende blik. De bazuin in de rechterhand van deze engel, waaraan hij de bijnaam *Angelo della Resurrezione (engel van de verrijzenis)* ontleent, verwijst nog enigszins naar de christelijke traditie van het Laatste Oordeel, maar deze bazuin is duidelijk op de achtergrond geraakt.

Tot de jaren 1880 levert het burgerlijke Realisme een vooral christelijke funeraire beeldtaal, waarin de engel een aseksueel wezen is.

Na 1880 (tot ca. 1910) ontstaat het Symbolisme, de kunststroming, waarin verbeeldingskracht, fantasie en intuïtie centraal staan. In de Europese kunst en cultuur en ook in de grafsculptuur ontstaat een hechte verbinding tussen sensualiteit en doodsbeelden ofwel tussen Eros en Thanatos. Op het Cimitero Il Staglieno drukt het dualisme van Eros en Thanatos zich primair uit in de herdefiniëring van de iconografie van de Engel. Het beeld neemt geleidelijk een vrouwelijke gelijkenis aan en tegelijkertijd een mysterieuze en verre uitdrukking. Het is Giulio Monteverde, die als eerste in 1882 uit marmer een duidelijk sensuele vrouwelijke engel hakt, die breekt met de destijds gebruikelijke beeldtaal en een nieuwe trend zet: de engel is vrouw geworden en zal geleidelijk aan haar vleugels verliezen en begraafplaatsen gaan bevolken met beelden van schone en vooral sensuele vrouwen.

FRANCESCO ONETO
1812 - 1878

LILINA ONETO
1881 - 1884

GIUSEPPE ONETO
1853 - 1901

IN MEMORIA AETERNA

ANGIOLINA BECCHI-ONETO
1827 - 1913

FRANCESCO ONETO
1852 - 1918

LUISA DUFOUR VED. ONETO
1857 - 1944

ERIT IUSTVS SAIRO

VINCENTO ONETO
1872

EM. ARRIGO LAVAGNIN
1884 - 1963

EMILIA LAVAGNIN
1913 - 1993

imitaties van de Monteverde Engel

Het unieke karakter van het meesterwerk van Monteverde stimuleerde vervolgens de verbeelding van veel beeldhouwers en ontwikkelde zich tot een eigen stijl. Veel imitaties, ook van de kant van de kunstenaar zelf, zijn zowel op begraafplaatsen in Europa als in de Amerika's te vinden. De hoofdreplica werd in 1891 door Giulio Monteverde zelf gemaakt voor zijn eigen grafmonument op het Cimitero Campo Verano in Rome, dat in 1885 werd gebouwd.

Er zijn veel imitaties van de Monteverde Engel gemaakt, waarin geprobeerd werd dat engelbeeld zoveel mogelijk te benaderen. Dat is niet alle kunstenaars even goed gelukt, vooral de mysterieuze uitstraling van de engel is moeilijk te imiteren en uit te beelden.

Er is ook een publieke facebookgroep, waarop alle imitaties wereldwijd worden verzameld, er staan inmiddels honderden foto's op:

www.facebook.com/groups/260020460794164/

Hieronder een viertal replica's van beelden uit eigen 'verzameling':

- Basel - Friedhof Wolfgottesacker: kopie op het graf van de families Schetty-Haas & Resch-Haas door beeldhouwer Isidor Raphael Pellegrini (1871-1954).
- Londen - West Norwood Cemetery: op het graf van Henry R.L. King, van een onbekende maker.
- Monaco - Cimetière de Monaco: 1. kopie in 1903 op het graf van familie Vermeulen door J.A. Lorenzi.
- Monaco - Cimetière de Monaco: 2. kopie in 1928 op het graf van familie Allavena door J.A. Lorenzi.

Basel

Londen

Monaco 1

Monaco 2

geïnspireerd op de Monteverde engel

Er zijn ook engelbeelden, die geen directe imitaties zijn, maar wel geïnspireerd lijken op Monteverde.

Genua - Cimitero Il Staglieno

Barcelona - Montjuïc

literatuur:

- G. Gardin & G. Parlato *Staglieno. Marble giants, giganti di marmo* (Genova 2002).
- Franco Sborgi *Staglieno e la scultura funeraria Ligure tra ottocento e novecento* (Torino 1997).
- Sandra Berresford *Italian Memorial Sculpture 1820-1940. A Legacy of Love* (London 2004).